

uždaras sodas

1

Iš pradžių apie berniuką. Jis vardu Jusufas, namus paliko staiga, vos pradėjęs dvyliktus metus. Pamena, tai atsitiko sausringuoju laikotarpiu, kai visos dienos panašios viena į kitą. Netikėtai pražysta ir nuvysta gėlės. Iš po uolų išlenda keisti vabzdžiai ir raitydamiesi sudega kaitrioje šviesoje. Tolumoje virpa saulės įkaitinti medžiai, dūsta kretėdami namai. Sulig kiekvienu žingsniu kyla dulkių debesys, ir karščiausiomis dienos valandomis užgula slogi ramybė. Jis dažnai prisimindavo tas valandas.

Kaip tik anuo metu geležinkelio stotyje jis pastebėjo du europiečius, pačius pirmuosius, kuriuos teko pamatyti gyvenime. Iš pradžių net neišsigando. Dažnai ateidavo į stotį pažiopsoti, kaip griausmingai ir sklandžiai atvažiuoja traukiniai, paskui laukdavo akimirkos, kada vėl išdundės, sušvilpus niūriam stoties viršininkui indui, apsiginklavirusiam vėliavėlėmis ir švilpuku. Jusufas dažnai kelias valandas laukdavo traukinio. Abu europiečiai taip pat laukė po brezentiniu tentu už kelių žingsnių nuo savo įspūdingų, kruopščiai sukrautų bagažų. Vyriškis buvo stambus, toks aukštas, kad turėjo palenkti galvą, kad nekliudytų brezentinio stogelio. Moteris stovėjo tolėliau, šešėlyje, blizgančiu veidu, beveik nematomu po dviem skrybėlėmis. Vilkėjo palaidinuke ilgomis rankovėmis su raukiniuota apykakle, susagstyta iki pat smakro, ir sijonu iki pat kulkšnių. Buvo taipgi aukšta ir stambi, tik kitoniškai. Ji atrodė lyg negrabiai ir ne iki galo nulipdyta, o jis lyg išdrožtas iš medžio kamieno. Jiedu žiūrėjo į priešingas puses it nepažįstami. Jusufas pastebėjo, kad moteris nosine šluostosi nušerpetojusias lūpas. Vyriškio veidas buvo išbertas raudonomis dėmėmis, ir tuo metu, kai jis žvilgsniu klaidžiojo po stoties teritoriją, spok sodamas į užrakintus

sandėlius ir dideliausią geltoną vėliavą su ryškiai juodu paukščiu, Jusufas spėjo gerai jį apžiūrėti. Pagaliau vyriškis atsisuko, permetė jį akimis, paskui vėl įdėmiai sužiuro į Jusufą. Jusufas nepajėgė nukreipti žvilgsnio į šalį. Staiga vyriškis iššiepė dantis ir nejučia suurzgė, paskui mįslingai surietė pirštus. Jusufas suprato perspėjimą ir leidosi į kojas murmedamas panosėje žodžius, išmokus sakyti tais atvejais, kai netikėtai prireikia Alacho pagalbos.

Tais metais, kai jis paliko namus, į galinio kiemo verandos stulpus įsimetė termitai. Eidamas pro verandą, tėvas kiekvieną kartą piktai trinktelėdavo į stulpus, taip duodamas vabzdžiams ženklą, kad supranta jų kėslus. Termitai margino sijas drūžėmis, panašiomis į rieves išdžiūvusios upės dugne, gyvūnų išraustas požemines landas. Jusufas daužomi stulpai gausdavo dusliai, lyg tuščiaviduriai, ir iš jų byrėdavo sutrūnijusios medienos dulkės. Kai jis skųsdavosi, kad nori valgyti, motina liepdavo jam būti termitus.

– Valgyti, – zyzdavo jis sekiodamas iš paskos, ir kasmet tą litaniją giedodavo vis įkyriau.

– Ko neėdi termitų? – atsakydavo motina ir kvatodavo, pamačiusi, kaip jis gokčioja iš pasibjaurėjimo ir baimės. – Dumk, prisikimšk pilvą, kiek telpa. Aš tau nedraudžiu.

Jis gailiai inkšdavo, kad ji suprastų, koks skaudus jos sąmojis. Kartais motina išvirdavo sultinio, į puodą įmetusi kelis kaulus, ir jie srėbdavo riebalais mirguliuojančią skystą pliurzę su juodų akytų čiulpų grumulėliais dugne. Visiškai bėdai prispaudus, nebūdavo nieko kita, išskyrus ybiškių viralą, bet ir labiausiai išalkęs Jusufas neįstengdavo nuryti to glitaus marmalo.

Kaip tik tuo metų laiku lankydavosi dėdė Azizas. Viešėdavo trumpai ir retai. Paprastai jį lydėdavo ištisas tuntas keliauninkų, nešikų ir muzikantų. Apsistodavo pas juos per savo ilgas keliones nuo vandenyno iki kalnų, ežerų ir neįžengiamų girių, po išdegusias lygumas ir plikus uolėtus kalnus krašto gilumoje. Drauge su juo dažnai keliaudavo muzikantai su būgnais, būgneliais, rageliais ir ragais, vadinamais siva, ir kai jo vilkstinė įžengdavo į kaimą, apsidirbdavo pasibaidę gyvuliai, o vaikai stačiai pasiusdavo. Nuo dėdės Azizo dvelkė keistas ir neįprastas odos ir kvepalų, gumos ir prieskonių kvapas, ir dar kažkoks nenusakomas aromatas, Jusufui bylojantis apie pavojus. Paprastai jis vilkėdavo plonu palaidu medvilniniu aukščiausios rūšies *kanzu*⁽¹⁾ ir ant pakaušio mūvėdavo mažytę megztą kepuraitę. Puošnus, mandagus, atsainios laikysenos, jis daugiau priminė poną, pavakare išsirengusį pasivaikščioti, arba

dievobaimingą žmogų, einantį į vakarines pamaldas, nei pirklių, prasiskynusį kelią per dygliuotus brūzgynus ir nuodais spjaudančių gyvačių lizdus. Net atvykimo bruzdesyje, visuotinėje sumaištyje, tarp bet kaip sukrautų prekių ryšulių, apsuptas klegančių išvargusių nešikų, klastingų ir gobšių pirklių, dėdė Azizas sugebėdavo atrodyti ramus ir gerai nusiteikęs. Tačiau tąkart jis atvyko vienas.

Jusufas visada nekantriai jo laukdavo. Pasak tėvo, tokio turtingo ir garsaus pirklio – *tajiri mkubwa* – viešnage teikia garbės jų namams, be to, kiekvieną kartą, kai apsistodavo pas jo tėvus, dėdė Azizas visada padovanodavo Jusufui dešimties anų monetą. Reikėdavo tik deramu laiku pasirodyti dėdei Azizui, ir šis šypsodamas duodavo jam pinigėlį. Jusufas taip pat norėdavo nusišypsoti, bet susitvardydavo manydamas, kad jam nevalia taip elgtis. Jusufas žavėjosi dėdės Azizo blizgančia oda ir paslaptingu kvapu. Tas kvapas tvyrodamo dar kelias dienas jam išvykus.

Trečią viešnagės dieną tapo aišku, kad dėdė Azizas ruošiasi atsisveikinti. Virtuvėje virė darbas kaip niekad, gausūs kvapai žadėjo neregėtas vaišes. Kvepėjo saldžiais prieskoniais, troškinamu kokosų padažu, puriomis mielinėmis spurgomis ir prėska duona, kepamais sausainiais ir verdama mėsa. Jusufas stengėsi kiaurą dieną nenuolti nuo namų, jeigu motina paprašytų jį padėti virtuvėje arba paragauti valgių. Jis žinojo, kad ji labai vertina jo nuomonę šiais klausimais. Ji galėjo pamiršti pamaišyti padažą arba pražiopsoti akimirką, kada įkaista aliejus ir laikas dėti daržoves. Reikėjo būti labai bukliai, kad motina nepastebėtų, jog jis dykas seka, kas vyksta virtuvėje. Tada, be abejo, pasiūstų jį kokiais nors reikalais, ir tai jau savaime negerai, nes tikriausiai užgaištų ir nespėtų atsisveikinti su dėde Azizu. Kaip tik tuo metu jis atkiša pabučiuoti ranką, o kai Jusufas pasilenkia, kita ranka paglosto jam sprandą ir mikliai įsraudžia saujon pinigėlį.

Jo tėvas paprastai grįžta iš darbo popiet. Jusufas spėjo, kad pareidamas jis parsives dėdę Azizą, tad laiko dar buvo per akis. Tėvas laikė viešbutį. Tai buvo jo paskutinis verslas, dar vienas bandymas praturtėti ir pelnyti vardą. Kartais, nusiteikęs kalbėti, jis dėstydamo savo pralobimo planus, bet visi jie atrodė juokingi ir kvaili. Dažnai Jusufas girdėdavo tėvą skundžiantis, kad jam nesiseka: visi jo geriausi ketinimai žlunga. Viešbutis, valgykla pirmame aukšte ir kambarys su keturiomis švariomis lovomis antrame, buvo Kavos miestelyje, kur jie atsikėlė daugiau nei prieš ketverius metus. Anksčiau jie gyveno pietuose, žemdirbių kaime, kur tėvas laikė krautuvę. Jusufas prisimindavo žalią kalvą ir dūluojančius kalnus tolumoje, taip pat senį, kuris,

sėdėdamas ant taburetės prie krautuvės, šilkiniais siūlais siuvinėdavo kepuraites. Jie atsikraustė į Kavą, nes kaimas ūmai suklestėjo, kai, tiesdami geležinkelį į kalnus krašto gilumoje, vokiečiai įsteigė jame statybinių medžiagų sandėlį. Bet gerovė greitai pasibaigė, ir traukiniai lėkė pro šalį stabtelėdami tik apsirūpinti malkomis ir vandeniu. Pastarąjį kartą dėdė Azizas atvyko į Kavą traukiniu, o toliau į vakarus vilkstinė patraukė pėsčiomis. Kitą kartą jis pažadėjo važiuoti traukiniu iki galinės stoties ir tik iš ten pasukti šiaurės vakarų arba šiaurės rytų kryptimi. Jo žodžiais tariant, tuose dviejuose kraštuose prekyba dar puikiai sekasi. Kartais Jusufas nugirsdavo tėvą sakant, kad veikiai visas kaimas eisiąs velniop.

Traukinys pakrantėnėjo pavakare, ir Jusufas manė, kad dėdė Azizas juo ir važiuosiąs. Spręsdamas iš jo elgesio, Jusufas manė, kad dėdė grįžta namo. Bet negali žinoti, kas žmogaus galvoje, gal jis ketino važiuoti į kalnus popietiniu traukiniu. Jusufas buvo pasiruošęs abiem atvejams. Tėvas buvo įsakęs ateiti į viešbutį kasdien po vidurdienio maldos, pasak jo, norėdamas pamokyti Jusufą amato ir gyvenimo apskritai, bet iš tiesų pristatyti prie darbo virtuvėje, kad padėtų apsišvarinti dviem vaikinams, aptarnaujantiems pietauti ateinančius lankytojus. Virėjas gėrė, keikėsi ir užgauliojo visus, išskyrus Jusufą. Pamatęs jį, užsičiaupdavo, nustodavo burnoti ir nusišypsodavo, bet Jusufas jo bijojo ir drebėdavo susidūręs akis į akį. Kartą jis nenuėjo į viešbutį pas tėvą ir net nepasimeldė vidurdienį: pagalvojo, kad per tokį karštį niekas neis jo šaukti. Jis pasislėpė diendaržyje, vištinės paunksnėje, bet netrukus turėjo nešdintis, vos neuždusęs nuo tvaiko ir popiet verpetuojančių dulkių. Jis užsiglaudė šiaudais dengtoje lentinėje pašiūrėje šlaitiniu stogu šalia gyvenamojo namo, violetinėje prietemoje klausydamasis, kaip aplink bukliai šmaižioja driežiukai, ir laukdamas valandėlės, kada gaus dešimties anų monetą.

Pripratęs visada žaisti vienas, jis nė kiek nebijojo glūdoti gūdžioje tyloje. Tėvas nenorėdavo, kad jis žaistų atstu nuo namų. „Aplink pilna laukinių, – sakė jis. – Tie vašenziai⁽²⁾ netiki Alacho ir garbina dvasias ir demonus, gyvenančius medžiuose ir uolose. Jie tik ir tyko grobti vaikus, o paskui daro su jais, ką nori. Nesusidėk su tais palaidūnais, tinginiais ir tinginių vaikais, jie tavęs neapgins, paliks laukiniams šunims sudraskyti. Laikykis namų, čia saugu, neišleisim tavęs iš akių.“ Jusufas tėvas norėjo, kad sūnus žaistų su kaimyno indo krautuvininko vaikais, bet tie žarstė jį smėliu ir užgauliojo, kai tik jis bandydavo prieiti arčiau. „Golo, golo!“ – choru spiegdavo jie ir spjaudydavosi. Kartais jis pritapdavo prie vyresnių paauglių, slampinėjančių medžių

paunksnėje arba namų šešėlyje, nes tie visada juokaudavo ir juokdavosi. Jų tėvai tarnavo kaip *vibarua*⁽³⁾ vokiečiams, tiesė geležinkelį arba dirbo nešikais, parsisamdę keliauninkams ir pirkliams. Jie gaudavo atlygį tik už tai, ką daro, o kartais apskritai neturėdavo darbo. Jusufas buvo girdėjęs, kad vokiečiai karia tuos, kurie nedarbo iš visų jėgų. Jauniesiems tiesiog nupjauna nosį, ir tiek. Vokiečiai nieko nebijojo, elgėsi, kaip norėjo, ir niekas negalėjo jų sudrausti. Vienas paauglys pasakojo, kad jo tėvas matęs, kaip vienas vokietis įkišęs ranką į ugnį ir nenusideginęs, lyg vaiduoklis.

Tie *vibarua*, jų tėvai, buvo suvažiavę iš visur, iš Usambaros plokščiakalnių į šiaurę nuo Kavos, nuo legendinių ežerų į vakarus nuo plokščiakalnių, iš karo nusiaubtų savanų pietuose, o daugelis iš pajūrio. Paaugliai šaipėsi iš tėvų, iš dainų, kurias tie mykia dirbdami, vienas per kitą tyčiojosi pasakodami, kaip gaižiai ir šlykščiai tie dvokia, vakare grįžę iš darbo. Išpravardžiuodavo vieni kitus bjauriomis, juokingomis pravardėmis pagal kilmės vietą. Dažnai žiauriai mušdavosi, voliiodamiesi žeme, spardydami vieni kitus. Vyresnieji, jei tik gaudavo darbo, dirbdavo tarnais arba pasiuntiniais, bet dažniausiai bastydavosi, rausdavosi atmatose, laukdami, kada sustiprės ir galės dirbti drauge su vyrais. Jusufas prisidėdavo prie jų, kai jie prisileisdavo, klausydavosi jų kalbų ir pasitarnaudavo jiems kuo galėdamas.

Stumdami laiką, jie pasakodavo visokias istorijas arba lošdavo kortomis. Iš jų Jusufas pirmąsyk išgirdo, kad kūdikiai gyvena varpoje. Kai vyras užsimano vaiko, įleidžia kūdikį į moters pilvą, kur yra daugiau vietos augti. Jusufas ne vienintelis negalėjo patikėti ta istorija, ir paaugliai taip karštai įsiginčydavo, kad imdavo matuotis varpas. Ilgai netrukus jie pamiršo kūdikius ir susidomėjo vien varpomis. Vyresnieji didžiuodavosi savo įnagiais ir, šaipydamiesi iš jaunėlių, liepdavo rodyti savo pimpeliukus.

Kartais jie žaisdavo kipandę. Jusufas buvo per mažas žaisti, nes tą garbę pelnydavo tik vyresni ir stiprūs paaugliai, o tada, kai šie priimdavo, prisidėdavo prie būrio žaidėjų, karštligiškai zujančių dulkių debesyse paskui kamuolį. Kartą tėvas užklupo jį vidury įsiaistrinusių paauglių tunto. Pervėrė jį lediniu žvilgsniu ir, skėlęs porą antausių, liepė dumti namo.

Jusufas pasidarė savo kipandę ir sugalvojo taisykles, kad galėtų žaisti vienas. Pagal jas galėjo įsivaizduoti, kad jis yra visa komanda, ir žaisti tiek, kiek širdis geidžia. Jis duodavosi priešais namą tai į vieną pusę, tai į kitą, iš visų jėgų mesdavo kipandę aukštyn ir dumdamas spėdavo ją pagauti ore.

Tad tą dieną, dėdei Azizui ruošiantis išvykti, Jusufas nė kiek nesikrimto, kad sugaišo kelias valandas tykodamas dešimties anų monetas. Tėvas su pirkliu grįžo pirmą valandą popiet. Jis pamatė mirguliuojant jų siluetus sklidžioje saulės šviesoje tuo metu, kai jiedu lėtais žingsniais pėdino namo akmenuotu keliu. Jie ėjo nesikalbėdami, nuleidę galvas, susikūprinę, kad kuo mažiau kaitintų saulė. Svečių kambaryje jų jau laukė pusryčiai, patiekti ant gražiausio kilimo. Jusufas pats pridėjo ranką prie paskutinių ruošos darbų ir dailiai sudėliojo lėkštes, pelnydamas dėkingą išvargusios motinos šypseną. Ta proga jis patikrino, kokiais patiekalais vaišinsis tėvas su pirkliu. Dviejų rūšių troškiniai su aštriais prieskoniais, vištienos ir avienos. Gardžiausi Pešavaro ryžiai, blizgantys nuo lydyto sviesto ir apibarstyti razinomis bei migdolais. Servetėlė dengta pintinė kvapnių putlių spurgų, vadinamų *maandazi* ir *mahamri*. Špinatai kokosų padaže. Lėkštė vandens pupelių. Džiovinta žuvies filė, kepta ant gėstančių žarijų, ant kurių jau kepė kiti valgiai. Jusufas kone apsiverkė iš sielvarto, matydamas tokią gausą, juo įspūdingesnę palyginti su kasdieniu skurdžiu maistu, koku jiems teko tenkintis tuo metu. Motina griežtai pažvelgė į jį, bet, išvydusi jo skausmingą veidą, nusikvatojo.

Vyrams susėdus, Jusufas įėjo, nešinas variniu ąsočiu, dubeniu ir lininiu rankšluosčiu, persvertu ant kairės rankos. Palengva pylė vandens, kol dėdė Azizas, o paskui tėvas mazgojosi rankas. Jam patiko tokie svečiai kaip dėdė Azizas, labai patiko. Taip jis galvojo tupėdamas už svečių kambario durų tam atvejui, jeigu jo prireiktų. Būtų mielai likęs svečių kambaryje, bet tėvas jį išvarė, rūščiai nužvelgęs. Dėdei Azizui atvažiavus, visada kas nors atsitikdavo. Jis valgydavo pas juos, o miegodavo viešbutyje. Vyrams pavalgius, visada likdavo gardžių kąsnelių, nebent motina užbėgdavo Jusufui už akių, ir tada tie skanumynai atsidurdavo pas kaimynus arba juos sušveisdavo vienas tų driskių elgetų, kurie kartais prilįsdavo prie durų verksmingu balsu šlovindami Alachą. Pasak motinos, kur kas tauriau duoti maisto kaimynams ir pavargėliams, nei tenkinti savo nepasotinamą pilvą. Jusufas nesuprato tos minties, bet ji tvirtino, kad jis pats džiaugsis darydamas gera. Iš jos balso tono jam buvo aišku, kad, leisdamasis į ginčą, sulauks dar vieno pamokslo, o jų ir šiaip prisiklausydavo iš savo mokytojo Korano

mokykloje.

Šiaip ar taip, Jusufas mielai dalijosi maisto likučiais su vienu pavargėliu vardu Mohamedas, tokiu surukusiu sniau krojančiu žmogeliu, kuriam iš burnos dvokė sušvinkusia mėsa. Jusufas kartą aptiko jį prie namo saujomis žlebenantį raudoną žemę, kurią krapštė iš skylės mūrinėje sienoje. Jo marškiniai buvo nešvarūs, dėmėti, o puskelnės tokios sudriskusios, kokių Jusufas kaip gyvas nebuvo matęs. Kepuraitės kraštas buvo įjuodęs nuo purvo ir prakaito. Valandėlę pažiūrėjęs į jį, Jusufas nubėgo atnešti dubenėlio su maniokų likučiais. Nurijęs kelis kąsnius, Mohamedas jam prisipažino, kad jo gyvenimą sugriovė marihuana. Kitados, pasak jo, jam nieko netrūko, turėjo sklypą drėkinamos žemės ir gyvulių, ir motina jį labai mylėjo. Dieną jis dirbdavo iš visų jėgų, braukdamas prakaitą, o vakare klausydavosi motinos giesmių, šlovinančių Alachą, ir stebuklingų pasakojimų apie platųjį pasaulį.

Tačiau jį taip apsidėjo nelabasis, kad jis paliko motiną ir žemę ir iškeliavo ieškoti tos žolės, ir dabar bastosi po pasaulį, gaudamas lupti ir žlebendamas žemę. Klajodamas po pasaulį, niekur neragavęs valgių, skanesnių už motinos gamintus, išskyrus nebent tą gabalėlį manioko. Jiedu sėdėjo atsirėmę į namo sieną, ir Mohamedas pasakojo Jusufui apie savo keliones iš susijaudinimo dar spigesniu balsu, plačiai šypsodamasis bedante burna, spindėdamas dar jaunu, bet jau suvytusi veidu. „Tegu tau bus pamoka mano siaubingas pavyzdys, mano mažasis drauge. Maldauju, saugokis marihuanos!“ Jo apsilankymai būdavo trumpi, bet Jusufas visada labai džiaugdavosi jį pamatęs ir klausydavosi jo paskutinių nuotykių. Labiausiai patiko jam Mohamedo pasakojimai apie drėkinamąsias žemes į pietus nuo Vitu, taip pat istorijos apie tų metų laimingą gyvenimą. Taip pat apie tai, kaip, palaikytas pamišėliu, Mohamedas pirmą kartą pakliuvo į Mombasos beprotnamį. „*Wallahi!* Aš tau nemeluojau, vaike. Jie mane palaikė pamišėliu! Ar tu gali tuo patikėti?“ Ten jam prikimšo į burną druskos, o kai tik jis bandydavo išspjauti, mušdavo per veidą. Duodavo ramybę tik tada, jei jis sėdėdavo nekrustelėdamas, o druska tirpdavo burnoje, ėsdama vidurius. Mohamedas krūpčiodavo pasakodamas apie tuos kankinimus, bet drauge šypsodavosi. Jis mokėjo ir daugiau istorijų, bet Jusufui jos nepatiko, pavyzdžiui, apie akmenimis užmuštą aklą šunį ir apie žiauriai engiamus vaikus. Taip pat jis minėjo, kad Vitu turėjo pažįstamą jauną moterį. Motina norėjusi, kad jis vestų ją, pasakė ir kvailai išsišiepė.

Iš pradžių Jusufas bandė jį slėpti, bijodamas, kad motina jį išvys, bet kiekvieną kartą, kai ji pasirodydavo, Mohamedas imdavo taip lankstytis ir dėkingai inkšti, kad

netrukus tapo jos mėgstamiausiu elgeta. „Maldauju, gerbk savo motiną, – veblendavo, nujausdamas, kad ji girdi. – Tegu bus tau pamoka mano baisus gyvenimas.“ Pasak motinos, nebe pirmą kartą išminčius, pranašas arba sultonas persirengia pavargėliu ir įsimaišo tarp paprastų žmonių ir nelaimėlių. Visada patartina pagarbiai su jais elgtis. Kai tik pasirodydavo Jusufo tėvas, Mohamedas pašokdavo ir pasišalindavo pagarbiai lankstydamasis.

Kartą Jusufas pavogė monetą iš tėvo švarko kišenės. Pavogė pats nesuprasdamas kodėl. Tuo metu, kai tėvas, grįžęs iš darbo, pakabino susmirdusį švarką tėvų kambaryje ant vinies ir nuėjo praustis, Jusufas kyštelėjo ranką į kišenę ir ištraukė pinigėlį. Jis nė neketino to daryti. Vėliau pamatė, jog tai sidabrinė rupija, ir tada išsigando bijodamas ką nors už ją pirkti. Jis nustebo, kad tėvas iš karto jo nepričiupo, ir žadėjo pinigą įdėti atgal. Ne kartą galvojo atiduoti Mohamedui, bet bijojo, kad pavargėlis gali jį išduoti ar apkaltinti vagyste. Didesnio pinigų kaip sidabrinė rupija Jusufas kaip gyvas nebuvo laikęs rankoje, tad galiausiai paslėpė ją sienos plyšyje ir kartais eidavo pabaksnoti jos pagaliu.

3

Tą popietę dėdė Azizas miegojo pokaičio svečių kambaryje. Jusufas nestigo vietoje. Tėvas taip pat nuėjo į savo kambarį kaip kasdien po pietų. Jusufui galvoje netilpo, kodėl žmonės popiet būtinai eina gulti, lyg paklusdami kokiam privalomam potvarkiui. Jie vadino tai „poilsiu“, kartais net motina dingdavo jų kambaryje ir užtraukdavo užuolaidą. Jis bandė kartą kitą pasekti jų pavyzdžiu, bet, pagulėjęs lovoje atviromis akimis, taip nusibodo, kad išsigandęs pagalvojo, jog niekada negalės atsikelti. Kitą kartą jam dingtelėjo, kad tikriausiai taip atsitinka mirus: guli ir negali nei miegoti, nei krustelėti, lyg nubaustas.

Dėdei Azizui miegant, Jusufui teko padėti motinai sutvarkyti virtuvę ir kiemą. Atsisakęs nebūtų turėjęs progos tirti savo žodį paskirstant valgių likučius. Keisčiausia, motina viską paliko jo valiai ir nuėjo pasikalbėti su tėvu. Paprastai ji griežtai prižiūrėdavo atskirdama tikrus likučius nuo maisto, tinkamo kitam kartui. Jusufas prisišveitė, kiek tilpo, paskui suslėpė visus likučius, išgremžė ir išplovė prikaistuvius, pašlavė kiemą, paskui atsisėdo paunksnėje prie užpakalinių durų tykoti dėdės Azizo,

dūšaudamas, kad jam vienam teko nudirbti tiek daug darbo.

Kai motina atėjusi paklausė, ką jis čia veikia, Jusufas priekaištingai atsakė, kad ilsisi, ir motina nesusilaikė nenusišypsojusi. Staiga apkabino jį ir pakėlė norėdama pabučiuoti, bet jis ėmė įnirtingai spardyti, stengdamasis ištrūkti. Jam nepatiko, kad motina vis dar laiko jį kūdikiu, ji puikiai tai žinojo. Pagaliau jis atgavo orumą atsistojęs kieme ant žemės, bet nesiliovė santūriai veržęsis iš jos glėbio. Motina visada taip darė, nes pagal metus jis buvo labai mažas: imdavo jį ant rankų, gnaibydavo skruostus, priglaudusi apiberdavo bučiniais, o paskui juokdavosi iš jo, lyg jis būtų mažas vaikas. Nors jis buvo jau dvylikos. Bet šįsyk jis nustebo: motina jo nepaleido. Paprastai paleisdavo, kai tik jis pernelyg įnirtingai pasistengdavo ištrūkti, pavymui pliaukštelėdama per užpakaliuką. Dabar laikė jį priglaudusi, nesakydama nė žodžio, nešypsodama. Jos suknelės nugara vis dar buvo drėgna nuo prakaito, o nuo kūno dvelkė dūmais ir baisiu nuovargiu. Jis nustojo priešintis motinos glaudžiamas.

Kaip tik tada jį pirmąsyk persmelkė nuojauta. Išvydus ašaras motinos akyse, baimė suspaudė širdį. Niekada nebuvo matęs motinos verkiant. Ji rypavo mirus kaimynui, skausmo iškreiptu veidu maldavo Visagalį malonės gyviesiems, bet jis niekada nebuvo matęs tokių bežadžių ašarų. Dingtelėjo mintis, kad kas nors bus atsitikę tėvui, arba gal šis bus apibaręs jo motiną, gal dėdei Azizui nepatiko jos gaminti valgiai.

– Ma! – sušuko jis maldaujamu balsu, bet motina jį nutildė.

Turbūt tėvas vėl gyrėsi, kokia laiminga buvusi jo ankstesnė šeima. Jusufas girdėjo, kaip jis tada rėkavo įsiutęs. Kartą girdėjo, kaip jis tyčiojosi iš motinos, kad ši kilusi iš varganos kalniečių genties, gyvenusi kažkur toli už Taitos, dūminėje pirkioje, vilkėjusi dvokiančiomis ožkenomis, šaipėsi, kad moteris ir verta ne daugiau kaip penkių ožkų ir dviejų maišų pupelių. „Jeigu tau kas nors atsitiks, jie man parduos kitą, tokią pat kaip tu, kokių turi užtektinai savo diendaržy“, – juokėsi jis. Jai nesą ko riesti nosies ir puikuotis, kad ji užaugusi pajūryje tarp civilizuotų žmonių. Jusufas drebėdavo iš baimės, kai tėvai pradėdavo bartis, pikti jų žodžiai varstydamo jį kaip peiliai, ir jis prisimindavo draugų pasakojimus apie skriaudžiamus ir pamestus vaikus.

Motina kartą pasakojo jam apie tėvo pirmą žmoną, bet pasakojo šypsodamasi ir tokiu balsu, koku sekdamo pasakas. Tai buvusi arabė iš senos Kilvos giminės, toli gražu ne princesė, nors ir gana garbingos kilmės. Jusufo tėvas vedė ją nepaisydamas jos išdidžių tėvų, kurie laikė jį žemesniu už save, nes, nors ir jis buvo pelnęs gerą vardą, visi, kas turi akis, puikiai matė, kad jo motina – tikrų tikriausia laukinė, o jis pats

nesugebėjo praturtėti. Žinoma, motinos kilmė nedarė gėdos jo vardui, bet reikėjo paisyti aplinkinio pasaulio elgesio taisyklių. Jie linkėjo dukteriai kai ko daugiau, nei vien gimdyti vargšus vaikus laukinių veidu. „Dėkui Alachui, pone, kad jūs teikėtės atkreipti dėmesį į mūsų dukterį, bet ji dar per jauna tekėti, – pasakė jie jo tėvui. – Mūsų mieste gausu merginų, vertų jūsų rankos.“

Bet, pamatęs merginą, Jusufo tėvas negalėjo jos pamiršti. Įsimylėjo ją! Meilės įkvėptas, jis įgavo drąsos, net suįžūlėjo ir ėmė ieškoti būdo su ja susisiekti. Kilvoje jis neturėjo pažįstamų, tiesiog atvažiavo, įmonės vadovo siunčiamas, pristatyti partijos molinių ąsočių vandeniui nešioti, bet spėjo artimai susidraugauti su nahodha, *dau*⁽⁴⁾ savininku. Nahodha mielai sutiko jam padėti pelnyti merginos palankumą. Juo labiau kad, jo žodžiais tariant, gautų per nosį ta pasipūtėlių šeima. Jusufo tėvas kelis kartus slapta susitiko su mergina ir galiausiai ją pagrobė. Nahodha, kaip savo kišenę žinojęs visą pajūrį nuo Fazos šiaurėje iki Mtvaros pietuose, nuvežė juodu į Bagamoją, ten Jusufo tėvas įsidarbino indų pirklio dramblio kaulo parduotuvėje ir tarnavo iš pradžių panaktiniu, paskui sekretoriumi, o galop komivojažieriumi. Po aštuonerių metų jo žmona panorą grįžti į Kilvą ir parašė tėvams laišką meldama atleisti. Tikėdamasi sugraudinti jų širdį, išsivežė du mažamečius sūnelius. Burlaivis, kuriuo jie plaukė, vadinosi „Jicho“ – akis. Kai jis paliko Bagamoją, niekas daugiau jo nebematė. Jusufo tėvas prašnekdamas apie savo pirmąją šeimą tik įsiutęs arba labai nusivylęs. Tie prisiminimai buvo jam tokie skaudūs, kad sužadindavo nežabotą pyktį.

Kartą, įsiplieskus vienam iš tų kivirčų, kai tėvai pjaudamiesi turbūt pamiršo, kad vaikas sėdi prie atvirų durų, Jusufas išgirdo tėvą aimanuojant:

– Kad žinotum, kokia nelaiminga buvo mano meilė! Tu net negali įsivaizduoti, kaip man skauda širdį!

– Kas to nežino? – atsakė motina. – Manai, aš nežinau, kaip skauda širdį, kai meilė lieka be atsako? Manai, mano širdis akmeninė?

– Ne, ne, neprikaišiok man, tu kitokia. Tu esi mano veido šviesa, – sušuko jis verksmingu balsu. – Neprikaišiok. Nepradėk visko iš naujo.

– Ne, aš tau neprikaišioju, – atsakė ji nuleisdama balsą.

Dabar Jusufas pagalvojo, ar jie nebus vėl susikivirčiję. Jis laukė, kol motina prabils, norėdamas sužinoti, kas atsitiko, suirzęs, kad niekaip negali išpešti, kodėl ji verkia.

– Tėvas pats tau pasakys, – pagaliau išlemeno ji. Paleido jį ir greit įėjo į vidų. Akimoju dingo tamsiame prieškambarėje.

Tėvas atėjo jo pašaukti. Ką tik atsibudęs po pokaičio, buvo dar paraudusiomis nuo miego akimis. Kairys skruostas degė kaip ugnis, tikriausiai miegojo ant to šono. Pasikišęs ranką po marškinėliais, pasikasė pilvą, o kita tuo metu glostėsi tamsų apšėpusį skruostą. Jam labai greit žėlė barzda, po pokaičio jis paprastai skusdavosi antrą kartą. Jis plačiai nusišypsojo Jusufui, tebesėdinčiam ant užpakalinių durų slenksčio, ten pat, kur jį paliko motina. Tėvas priėjęs atsitūpė šalia. Jusufas pastebėjo, kad jis stengiasi apsimesti nerūpestingas, ir sunerimo.

– Ar nenorėtum truputį pakeliaut, mano mielas aštuonkojėli? – paklausė tėvas ir priglaudė prie krūtinės, pažliugęs vyrišku prakaitu. Jusufas pajuto ant peties jo sunkią ranką ir atsispyrė pagundai įsikniaubti į tėvo krūtinę. Jau buvo nemažas. Įsmeigė akis į tėvo veidą, stengdamasis įminti jo žodžių mįslę. Tėvas sukikeno ir akimirką pritrėškė jį prie krūtinės.

– Neatrodo, kad labai džiaugtumeis, – pasakė.

– Kada? – paklausė Jusufas, švelniai išslysdamas iš tėvo glėbio.

– Šiandien, – visu balsu linksmi atsakė tėvas. Paskui, stengdamasis nuslėpti žiovulį, apsimetė, kad nerūpestingai šypsosi. – Tuoju pat.

Jusufas atsistojo ant pirštų galų, paskui vėl pritūpė. Staiga panorė į tualetą ir išsigandęs pažvelgė tėvui į akis, laukdamas, ką šis dar pasakys.

– Kur aš važiuosiu? O kur dėdė Azizas? – paklausė Jusufas. Ką tik kilusią baimę staiga nustelbė mintis apie dešimties anų monetą. Jis niekur negali važiuoti, kol negavo savo dešimties anų pinigėlio.

– Važiuosi su dėde Azizu, – pasakė tėvas ir ūmai graudžiai šyptelėjo, kaip paprastai nusišypsodavo, kai Jusufas pasakydavo kokią nesąmonę. Jusufas palaukė, bet tėvas neprisidūrė nė žodžio. Netrukus tėvas vėl nusijuokė ir bandė jį nutverti. Jusufas atšoko ir taip pat nusijuokė.

– Važiuosi traukiniu, – pasakė tėvas. – Iki pat pajūrio. Juk tau patinka traukiniai, ar ne? Pamatysi, kaip smagu keliaut į pajūrį.

Jusufas tikėjosi, kad tėvas pasakys ką nors daugiau: toji kelionė nežinia kodėl jam visiškai nepatiko. Pagaliau tėvas pliaukštelėjo jam per šlaunį ir liepė bėgti pas motiną

susidėti daiktų.

Kai atėjo laikas važiuoti, jis negalėjo tuo patikėti. Atsisveikinęs su motina prie durų, nusekė paskui tėvą ir dėdę Azizą į geležinkelio stotį. Motina nepabučiavo nei priglaudė, net nenubraukė ašaros. Būtų išsigandęs, jei būtų pravirkusi. Vėliau jis neprisiminė nei ką ji darė, nei ką sakė, tik prisiminė, kad, atsirėmusi į durų staktą, atrodė paliegusi, išsekusi, apdujusi. Kai bandydavo prisiminti tą išvykimo dieną, prieš akis iškildavo ryškios saulės nutviekstas kelias ir du vyrai priešaky. Pirmas kėblino nešikas su dėdės Azizo manta ant pečių. Jusufas turėjo pats neštis savo ryšulėlį, kuriame buvo dvejų puskelnės, dar visiškai naujas *kanzu*, pasiūtas praeitai Ido šventei, marškiniai, Koranas ir senas motinos rožinis. Ji pati viską įvyniojo, išskyrus rožinį, į savo seną skarą, paskui stipriai surišo į mazgą. Šypsodama perkišo pagalį po mazgu, kad jis galėtų neštis ryšulėlį ant peties kaip tikras nešikas. Paskutinę akimirką slapčia įbruko jam savo rausvo smiltakmenio karoliukų rožinį.

Jam net nedingtelėjo į galvą, kad galbūt jis palieka tėvus ilgam laikui, o gal niekada jų nebematys. Jam net nedingtelėjo mintis paklausti, o kada jis grįš. Net nepagalvojo paklausti, kodėl važiuoja su dėde Azizu nei kodėl taip netikėtai nuspręsta išleisti jį kelionėn. Atsidūręs geležinkelio stotyje, Jusufas pamatė, kad šalia geltonos vėliavos su plėšriu juodu paukščiu plevėsuoja dar viena su sidabru apkraštuotu juodu kryžiumi. Ji būdavo iškeliama tik tada, kai traukiniu važiuodavo aukšto rango karininkai. Tėvas pasilenkė ir paspaudė jam ranką. Ėmė kalbėti, ir bekalbant padrėjo jo akys. Jusufas daugiau nieko neprisiminė, regis, tėvas dar paminėjo Alachą.

Tik pavažiavus kurį laiką Jusufui paaiškėjo, kad gyvenimas pasikeitė, ir tuomet ėmė graužti mintis, kad jis paliko tėvų namus. Prisiminė švelnų motinos juoką ir apsiverkė. Dėdė Azizas sėdėjo šalia ant suolo, ir Jusufas susigėdęs dirstelėjo į jį, bet šis kuo ramiausiai parpė įsispraudęs tarp suolo ir mantos. Netrukus Jusufas suprato, kad ašarų nebeliko, bet jis nesisistengė nuslopinti liūdesio. Nusišluostęs akis, įsistebeilijo į savo dėdę. Jis turėjo ne vieną progą atidžiai jį apžiūrėti, bet tik dabar pirmą sykį galėjo pažvelgti tiesiai į veidą. Dėdė Azizas nusivožė kepurę, kai tik jie įlipo į vagoną, ir Jusufą nustebino jo rūstus veidas. Be kepurės jis atrodė putlesnis ir beformis. Atsilošęs ir kietai įmigęs, nebeatrodė toks elegantiškas kaip paprastai. Vis dėlto labai gardžiai kvėpėjo. Jusufui visada patiko jo kvapas. Kaip ir plonas palaidas *kanzu* ir šilku siuvinėtos kepuraitės. Vos įėjęs į kambarį, visa powyza bylodavo apie prabangą, beatodairišką drąsą. Dabar, kai jis snaudė atsirėmęs į bagažą, krito į akis apvalus

pilvukas, kurio Jusufas anksčiau nebuvo pastebėjęs: retkarčiais virptelėdamas, jis kilsavo sulig kiekvienu atokvėpiu.

Jo odinės piniginės, kaip paprastai pririštos prie diržo, juosė kirkšnis tarytum šarvas dengdamos tą vietą, kur sueina šlaunys. Jusufas niekada nebuvo jo matęs be tos piniginių juostos, net pokaičio metu. Staiga jis prisiminė sidabrinę rupiją, kurią paslėpė sienos plyšyje, ir krūptelėjo išsigandęs, kad ją kas nors aptiks, o tada iškils aikštėn jo vagystė.

Traukinys dundėjo bėgiais. Pro atvirus langus veržėsi dulkės ir dūmai, tvino ugnies ir svylančios mėsos tvaikas. Dešinėje driekėsi lyguma, nugulta ilgėliausių artėjančio vakaro šešėlių. Šen bei ten šmėkščiojo sodybos ir atskiros lūšnelės, sutūpusios ant suakmenėjusios žemės. Kitoje pusėje toluomoje dūlavo gremėzdiški kalnai vakaro saulės nutviekstomis viršūnėmis. Traukinys ūkčiodamas ir žlegėdamas sunkiai, vargingai pūškavo pajūrio link. Retkarčiais, artėdamas prie stoties, sulėtindavo greitį, važiuodavo beveik nepastebimai, paskui vėl įsivarydavo trūkčiodamas ir skaudžiai žviegdamas stabdžiais. Jusufas neprisiminė, ar traukinys buvo sustojęs kurioje nors stotyje, bet vėliau suvokė, kad turėjo sustoti. Jis pasistiprino užkrimtęs dėdei Azizui motinos įdėtos pavalgos: *maandazi*, virtos mėsos su pupelėmis. Tyliai pašlovinęs Alachą, dėdė šypsodamas atsargiai išvyniojo maistą ir plačiu mostu pasiūlė Jusufui vaišintis. Paskui šypsodamas meiliai žiūrėjo, kaip jis valgo.

Jusufas niekaip negalėjo sumerkti akių. Vos užsnūdus kietas medinis suolas skaudžiai spaudė šonus. Jis gulėjo pusiau snausdamas, gamtinių reikalų spiriamas. Kai atsimerkė, vos nesukliko pamatęs pustuštį, apytamsį vagoną. Už lango tvyrojo gūdi beribė tamsa, ir jis pabūgo, kad traukinys per toli įvažiavo į ją ir nesugebės saugiai ištrūkti. Jis bandė įsiklausyti į vagono ratų dunksėjimą, bet ritmas buvo toks netolygus, kad tik dar labiau blaškė miegus. Jis sapnavo, kad motina tapo vienakiu šunimi ir kartą pakliuvo po traukinio ratais. Paskui sapnavo savo baimę, mėnesienoje blizgančią nuovalos gleivėmis. Suprato, kad tai jo baimė, nes taip pasakė kažkas nematomas tamsoje, be to, jis pats girdėjo, kaip ji šnopuoja.

Jie atvažiavo rytą, ir dėdė Azizas ramiai ir tvirtai nusivedė Jusufą prie geležinkelio stoties vartų, tyliai skindamasis kelią per prekeivių tuntus. Jiedu nesikalbėdamiėjo gatvėmis, vis dar apšnerkštomis po neseniai pasibaigusių švenčių. Durų staktos dar buvo apvainikuotos palmių šakomis. Gatvėse po kojomis mėtėsi sutrypti serenčių bei jazminų vainikai ir pajuodusios vaisių žievės. Priešakyėjo nešikas su jų manta ant

pečių, gargdamas ir srūdamas prakaitu nuo karščio, nors buvo dar ankstus rytas. Jusufas turėjo atiduoti savo ryšuliuką. „Tegu nešikas neša“, – pasakė dėdė Azizas, rodydamas į išsišiepusį žmogų, kuris stovėjo palinkęs prie likusio багаžo. Nešikas krypavo šlubčiodamas, taikydamasis perkelti naštos svorį ant sveikos kojos. Kelias buvo įkaitęs, degte degė, ir basas Jusufas būtų mielai pastrykčiojęs, bet nesiryžo žinodamas, kad dėdei Azizui tai nepatiktų. Matydamas, kaip praeiviai sveikinas su dėde, suprato, koks jis svarbus žmogus. Nešikas priešaky be paliovos šaukė, liepdamas prasiskirti į šalis.

– Duokit kelią sejidui, vaungvanai⁽⁵⁾!

Ir nors nešikas buvo driskius ir luošys, niekas nedrįso priešgyniauti. Retkarčiais jis apsižvalgydavo su kreiva šypsena, ir Jusufas pagalvojo, kad vaikinai tikriausiai žino kokią pavojingą paslaptį.

Dėdės Azizo namas buvo ilgas žemas pastatas miestelio pakrašty, atstu nuo kelio, dideliame sode, kur vešėjo nedideli indiniai nimbamedžiai, kokospalmės, vienas gyvybės medis ir milžinas mangmedis viename kampe. Buvo ir daugiau medžių, Jusufui nepažįstamų. Mangmedžio paunksnėje, nors dar buvo ankstoka, jau sėdėjo būrelis žmonių. Namą supo aukšta dantyta balto mūro siena, o už jos Jusufas pastebėjo medžių ir palmių viršūnes. Jiems priėjus, žmonės mangmedžio paunksnėje atsistojo ir garsiai pasisveikino pakeldami rankas.

Iš parduotuvės pastato priekyje išbėgo jaunuolis vardu Chalilis ir, džiugiai spiegdamas, puolė jų pasitikti. Pagarbiai pabučiavo ranką dėdei Azizui ir būtų bučiavęs ją dar ne kartą, jeigu šis nebūtų galop jos atitraukęs. Dėdė Azizas pasakė jam kažką irzliu tonu, ir Chalilis ramiai sustojo priešais sunėręs rankas, lyg tramdydamas savo jausmus. Nekreipdami dėmesio į Jusufą, jie pasisveikino arabiškai ir persitarė keliais žodžiais. Chalilis buvo septyniolikos ar aštuoniolikos metų vaikinai su vos prasikalusiais ūsais panosėje, lieknas ir iš pažiūros labai jausmingas. Jusufas suprato, kad jie užsiminė apie jį, nes Chalilis pažvelgė į jį ir susijaudinęs linktelėjo. Dėdė Azizas pasuko prie pastato atvirų šoninių vartų, išpjautų kalkėmis baltintoje sienoje, ir Jusufas pamatė pro jas sodą, vaismedžius, žydinčius krūmus ir spindintį vandenį. Kai jis bandė sekti iš paskos, dėdė neatsigręždamas ir nesustodamas ūmai atkišo ranką delnu į priekį. Niekada anksčiau nematęs tokio mosto, Jusufas suprato tai kaip draudimą sekti iš paskos. Jis atsisuko į Chalilį ir pamatė, kad šis žiūri į jį plačiai šypsodamas. Vaikinas pamojo jam ir žengė parduotuvės link. Pakėlęs nuo žemės

nešiko paliktą ryšulėlį, jis nuėjo paskui Chalilį. Motinos dovanotą rausvo smiltakmenio karoliukų rožinį jau buvo pametęs traukinyje. Trys seniai, sėdintys ant suolo terasoje priešais parduotuvę, ramiai stebėjo Jusufą, kai šis, pasilenkęs po prekystaliu, įsmuko į vidų.

5

– Čia mano jaunėlis broliukas, atvažiavo dirbti su mumis, – paaiškino Chalilis klientams. – Atrodo toks mažas ir silpnas, nes atvyko iš laukinių krašto, iš už kalnų. Ten jie nieko daugiau nevalgo, tik maniokus ir piktžoles. Todėl ir atrodo kaip gyvas lavonas. Ei, *kifa urongo*! Pažiūrėkit į šitą vargšelį! Ar matot, kokios silpnos jo rankos ir koks ištįsęs veidas? Mes penėsime jį žuvimi, saldumynais, medumi, ir netrukus bus toks putlus, kad jūsų dukterys dėl jo varžysis. Pasisveikink su klientais, vaike. Apdovanok juos pačia gražiausia šypsena.

Kelias ateinančias dienas visi šypsojosi jam, išskyrus dėdę Azizą, bet jį Jusufas matydavo tik kartą kitą per dieną, visi žmonės, vos jam pasirodžius, puldavo bučiuoti jam rankos, jeigu jis leisdavo, arba pagarbiai lankstydavosi, jei atrodydavo neprieinamas. Dėdė Azizas abejingu veidu klausydavosi pataikūniškų sveikinimų ir liaupsių, kiek reikalauja mandagumas, paskui eidavo toliau pažėręs saują smulkių monetų pačiam nuolankiausiam meilikautojui.

Jusufas leido laiką su Chaliliu, šis pratino jį prie naujo gyvenimo ir domėjosi ankstesniuoju. Chalilis tvarkė parduotuvę, gyveno joje ir, regis, niekas daugiau jam nerūpėjo. Visas jėgas skirdamas kasdieniams darbams, skubėdamas kuo greičiau juos nuveikti, be perstojo tarškėjo, kad parduotuvę ištiks baisiausios bėdos, jeigu jis tik stabtelės atsipūsti. Apsivemsi bekalbėdamas, gąsdino jį klientai. Liaukis zujojės, jaunuoli, pasensi be laiko... Bet Chalilis tik šypsojosi ir tarškėjo kaip tarškėjęs. Nors puikiai mokėjo suahelių kalbą, vis dėlto kalbėjo ryškia arabiška tartimi, o sintaksės taisyklių laikėsi taip įnoringai, kaip šaudavo į galvą. Suirzęs arba supykęs pratrūkdavo arabiškų žodžių srautu, tad klientams tekdavo prikąsti liežuvį ir pasikliauti savo pakantumu. Pirmą kartą pamatęs Chalilio įsiūtį, Jusufas neištvėrė nenusijuokęs, ir šis skėlė jam antausį. Seniai terasoje slapčia sukikeno ir susižvelgė, girdi, jau iš pat pradžių nujautė, kad taip atsitiks. Jie ateidavo kas dieną, susėsdavo ant suolo,

plepėdavo ir mėgaudavosi Chalilio išdaigomis. Kai nebūdavo klientų, Chalilis jiems skirdavo visą dėmesį, ir tie kaip graikų tragedijose choru reaguodavo į kiekvieną jo repliką, nustoję pakuždomis svarstyti naujienas bei gandus apie karą ir dalytis įžvalgomis.

Naujasis Jusufas auklėtojas negaišdamas laiko patikėjo jam didumą darbų. Diena prasidėdavo auštant ir baigdavosi tik tada, kai panorėdavo Chalilis. Sapnuoti košmarus ir šaukti per miegus, pasak jo, kvaila, tad reikėjo liautis. Kas nors gali pamanyti, kad Jusufas užkerėtas, ir teks jį siųsti pas masažuotoją, kad apdorotų nugarą įkaitinta geležimi. Snūduriuoti parduotuvėje atsirėmus į maišus su cukrumi buvo didžiausias nusikaltimas. O jeigu imtų ir apšlapintų netyčia, visas cukrus nueitų perniek?

– Jei klientas juokauja, kvatok, kol pritrūksi kvapo, kvatok ir nedrįsk parodyti, kad tau nejuokinga. Na, o dėdė Azizas tau ne dėdė, – pasakė Jusufui Chalilis. – Įsidėk į galvą, kad niekad nepamirštum. Girdi, *kifa urongo*? Jis tau ne dėdė.

Taip Chalilis vadino Jusufą tuo metu. *Kifa urongo*, išdvasa. Dieną pardavėjai, naktį panaktiniai, jiedu miegodavo plūktoje terasoje priešais parduotuvę, apsikloję šiurkščiu medvilniniu apklotu. Susiglaudę galvomis, bet ne kūnu, jie galėjo tyliai kuždėtis per daug nesiartindami vienas prie kito. Jei Jusufas apsiversdavo ir pernelyg arti prisirisdavo, Chalilis negailestingai nuspirdavo jį į šalį. Žiauriai zyzdami, aplink sukosi kraujo ištroškę uodai. Jei tik nuslinktų apklotas, uodai akimoju pultų į savo gėdingą puotą. Jusufas sapnavo, kad mato, kaip jų dantyti ašmenys sminga jam į kūną.

– Esi čia todėl, kad tavo tėvas skolingas pinigų sejidui, – pasakė jam Chalilis. – Ir aš esu čia todėl, kad mano vargšas tėvas taip pat jam skolingas pinigų... tik jis miręs, tebūnie jam maloningas Alachas.

– Tebūnie jam maloningas Alachas, – pakartojo Jusufas.

– Tavo tėvas turbūt visiškai neišmano verslo.

– Nieko panašaus! – sušuko Jusufas nenorėdamas sutikti su tokia prielaida, nors nežinojo, kas iš tikrųjų atsitiko.

– Aišku, turbūt jis ne toks netikęs kaip *marehemu*⁽⁷⁾ mano tėvas, tebūnie jam maloningas Alachas, – toliau kalbėjo Chalilis, nekreipdamas dėmesio į Jusufą prieštaravimą. – Tokių tikrai nėra daugiau pasaulyje.

– Kiek buvo skolingas tavo tėvas? – pasidomėjo Jusufas.

– Nedera klausti tokių dalykų, – nuoširdžiai atsakė Chalilis ir, bausdamas už

kvailumą, skėlė antausį. – Ir nesakyk „jis“, sakyk „sejidas“.

Jusufas nieko nesuprato, bet nemanė, kad nesąžininga savo darbu dėdei Azizui atlyginti tėvo skolą. Kai sumokėsiąs, galėsiąs grįžti namo. Šiaip ar taip, tėvai galėję jam pasakyti. Jis neprisiminė, kad tėvas būtų sakęsis, jog turi skolų, palyginti su kaimynais, jie gyvena gana pasiturimai. Jis pasakė visa tai Chaliliui, ir šis, valandėlę pagalvojęs, sukuždėjo:

– Pasakysiu tau štai ką. Esi kvailas ir nieko neišmanai. Verki naktimis ir kalbi per miegus. Kur buvo tavo akys ir ausys, kai jie sprendė tavo likimą? Tavo tėvas jam kiaurai prasiskolinęs, kitaip nebūtum čia atsidūręs. Jei tavo ba būtų su juo atsiskaitęs, dabar sėdėtum namie ir kiekvieną rytą šveistum *malai*⁽⁸⁾ ir *mofa*⁽⁹⁾, ar ne? Ir, motinos siunčiamas, bėgiotum į parduotuvę ir kitur. O sejidui tu visai nereikalingas. Čia ir šiaip nėra darbo... – Patylėjęs jis pridūrė tokiu tyliu balsu, jog Jusufas suprato, kad niekam nevalia išgirsti ar suprasti jo žodžių: – Aišku, kad neturi sesutės, kitaip vietoj tavęs čia būtų ji.

Jusufas patylėjo kurį laiką norėdamas parodyti, kad pastarieji žodžiai jam nepasirodė nepadorūs, nors tai buvo netiesa. Motina ne kartą jį barė, kad jis nori visur kaišioti nosį, šniukštinėti, ką daro kaimynai. Ūmai pagalvojo, ką dabar ji daro.

– Kiek laiko turėsi dirbti dėdei Azizui? – paklausė jis.

– Jis tau ne dėdė, – atrėžė Chalilis.

Jusufas susiraukė tikėdamasis dar vieno antausio. Chalilis sukikeno, iškišo ranką iš po apkloto ir skėlė Jusufui antausį.

– Būtų ne pro šalį, jei greičiau mokytumeis proto, *zuma*⁽¹⁰⁾, tau išeis į sveikatą. Jam nepatinka, kai tokie suskurėliai kur buvę nebuvę vadina jį dėde. Jam patinka, kai bučiuoji ranką ir vadini sejidu. O jeigu nežinai, ką tai reiškia, tai reiškia „šeimininkas“. Girdi, *kipumbu we*, pauteli? Sejidu vadink jį, sejidu!

– Gera, – beregint atsiliėpė Jusufas nuo kirčio vis dar spengiančia ausimi. – O ar dar ilgai turėsi jam dirbti? Kada galėsi jį palikti? Ar ilgai man reikės čia būti?

– Kol tavo tėvas išmokės jam skolą, gal iki jo mirties. – linksmai atsakė Chalilis. – Kas atsitiko? Ar tau čia nepatinka? Sejidas geras žmogus. Nemuša, neskriaudžia. Jeigu jį gerbsi, jis rūpinsis tavimi, žiūrės, kad nieko bloga tau neatsitiktų. Visą tavo gyvenimą. Bet jeigu verksi naktimis ir sapnuosi baisius sapnus... Mokykis arabiškai, tada dar labiau jam patiksi.

Kai kada naktį neduodavo ramybės benamiai šunys, zujojantys tamsiomis gatvėmis. Trasirodavo rujomis, pikti ir budrūs, pjaudavosi tankiuose brūzgynuose. Jusufas pabusdavo, pažadintas jų pašėlusio lapsėjimo kelyje, ir pastebėdavo tik grėsmingai šmėkščiojant jų šešėlius. Vieną naktį jis atsimerkė, pabudęs iš gilaus miego, ir kitapus kelio už kelių metrų nuo terasos pamatė keturis šunis. Net atsisėdo išsigandęs. Labiausiai išgąsdino jų akys, taip išgąsdino, kad jis nebegalėjo sudėti bluosto. Šaltas jų spindesys blyškioje pusmėnulio šviesoje siuntė tik vieną žinią. Jis išvelgė jose užgrūdintą ir sąmoningą kantrybę, sutelktą į vienintelį tikslą – atimti jam gyvybę. Jam netikėtai pasikėlus, šunys pasibaidė ir urgzdami nubėgo šalin. Bet kitą naktį grįžo, valandėlę tyliai patupėjo vietoje, paskui apsisukę dingę, lyg iš anksto būtų susitarę. Jie atbėgdavo kiekvieną naktį, vis įžūlesni artėjant pilnačiai. Jie sėlino iš visų pusių, kaukė slėpdamiesi brūzgynuose. Jusufą nesiliovė kankinę košmarai. Jis bijojo ir drauge gėdijosi savo baimės, nes matė, kad Chalilis nekreipia dėmesio į šunis. Pastebėjęs juos slampinėjant netoliese, sviedžia akmenį, ir jie sprunka. Jeigu prilenda per arti, saujomis žeria jiems į akis dulkių. Atrodė, kad naktimis tie žvėrys kėsina tik į Jusufą. Jis sapnavo, kad jie apstojo jį iš visų pusių, šiepdami iltis, apsiputoję, įsmeigę nuožmius žvilgsnius į jo gležną pasliką kūną.

Vieną naktį, kaip jis ir tikėjosi, jie atlėkė šuoliais ir sustojo vienas atstu nuo kito, kad Jusufas negalėtų matyti visų iš karto. Švietė tokia ryški mėnesiena, jog buvo lyg vidurdienį. Didžiausias šuo prisėlino visai arti ir stabtelėjo prie parduotuvės. Dusliai suurzgė pašiaušęs keterą, ir jam pritarė visi kiti tyliai pusračiu supdami kiemą. Jusufas girdėjo, kaip jie švokščia, vis labiau šiepdami iltis. Jis nė pats nepajuto, kaip jam paleido vidurius. Suriko nustebęs ir pamatė, kaip atšoko rujos vedlys. Šauksmo pažadintas Chalilis atsisėdo nustėręs – pamatė grėsmingai artėjančius šunis. Jie piktai urzgė ruošdamiesi pulti. Chalilis šoko rėkdamas ant įsiutusių šunų, mostaguodamas rankomis, svaitydamas akmenis, saujas dulkių, viską, kas pakliūva. Šunys pabaidyti leidosi į kojas inkšdami ir kandžiodamiesi kaip visi plėšrūs žvėrys. Gal kokią minutę Chalilis stovėjo vidury mėnesienos apšviesto kiemo arabiškai keikdamas sprunkančius šunis ir grūmodamas kumščiu. Paskui grįžo atgal, ir Jusufas pastebėjo, kad jam dreba rankos. Atsisitojęs prieš Jusufą, jis piktai mosavo kumščiais berdamas arabiškus

žodžius, kad būtų dar aiškiau, ką reiškia jo pikti mostai. Paskui apsisukęs pirštu dūrė šunų link.

– Nori, kad jie tave sukandžiotų? Manai, jie čia atbėgo žaisti su tavim? Esi kvailesnis už *kifa urongo*, esi silpnaprotytis ir bailys. Ko lauki? Atsiliepk, *maluun*⁽¹¹⁾!

Pagaliau Chalilis liovėsi, pauostė ir padėjo Jusufui uždrausto sodo pasieniu nuropoti prie čiaupo. Ten, kitoje namo pusėje, buvo stoginė, naudojama kaip išvietė, bet Jusufas bijojo eiti į vidų, kad nepaslystų ir nenugarmėtų į bedugnę išmatų duobę. Jusufas graudžiai verkė, ir Chalilis ramindamas pridėjo pirštą prie jo lūpų, paglostė galvą, sušiaušė plaukus ir nušluostė ašaras nuo veido. Padėjo jam nusirengti ir stovėjo šalia, kol Jusufas kaip įmanydamas apsiprausė prie čiaupo.

Šunys dar ilgai grįždavo naktimis, būdavo, sustoja atstu nuo kiemo, skalija ir amsi tamsoje. Net tomis naktimis, kai negalėdavo jų įžiūrėti, paaugliai jausdavo, kaip jie slampinėja aplink namą, girdėdavo juos bruzdant brūzgynuose. Chalilis pasakodavo Jusufui visokias istorijas apie vilkus bei šakalus, apie tai, kaip šie vagia žmonių vaikus ir užaugina kaip žvėris maitindami savo pienu ir atryta mėsa. Moko savo kalbos ir medžioklės meno. Kai jie suauga, susiporuoja, priveisia vilkatų, kurie gyvena girių glūdumoje maitindamiesi vien pūvančia dvėseliena. Gulai taip pat minta dvėseliena, daugiausia žmogiena, bet tik tų žmonių, kuriems po mirties nesukalbėta maldų. Šiaip ar taip, jie – džinai, gimę iš ugnies, ir neturi nieko bendra su vilkatais, kaip ir visi žvėrys nulipdytais iš molio. O angelai, jeigu nori žinoti, gimę iš šviesos, kaip tik todėl jie nematomi. Vilkatai kartais įsimaišo tarp tikrų žmonių.

– Ar esi kada nors matęs vilkatą? – paklausė Jusufas.

Chalilis susimąstė.

– Tiesą sakant, nežinau, bet, man rodos, mačiau, – atsiliepė jis. – Paprastai jie pasiverčia kuo nors, kaip žinai. Vieną naktį mačiau labai aukštą žmogų, stovėjo štai ten atsirėmęs į gyvybės medį, aukštas kaip namas ir baltas. Spindėjo kaip šviesa... bet greičiau kaip liepsna, ne kaip šviesa.

– Gal tai buvo angelas, – spėjo Jusufas.

– Teatleidžia tau Alachas! Žmonės negali matyti angelų. O tas juokėsi atsirėmęs į medį, kvatojo alkanai.

– Alkanai? – nustebo Jusufas.

– Užsimerkiau ir greitai sukalbėjau maldą. Nevalia žiūrėti vilkatui į akis, kitaip – lik sveikas, niam niam, ir baigta. Kai atsimerkiau, jau buvo dingęs. Kitąsyk tas tuščias

krepšys sekiojo mane visą valandą. Kai aš stabteliu, stabteli ir jis. Kai einu, girdžiu staugiant šunį. Kai apsižvalgau, matau, kaip iš paskos ritasi tuščias krepšys.

– O kodėl nebėgai? – išsigandęs sukuždėjo Jusufas.

– Bėgti nevalia. Vilkatai bėga greičiau už zebrus, greičiau už mintį. Tik malda greitesnė už vilkatą. Jeigu imsi bėgti, jie pavers tave žvėrimi arba vergu. Vėliau, kai ateis *kijama*⁽¹²⁾, Paskutinio teismo diena, kai Alachas sukvies visus žmones... Po tos dienos vilkatai gyvens pirmajame pragaro rate, tūkstančių tūkstančiai, irės nusidėjėlius, neklusnius Alachui.

– Ar ten bus ir gulų?

– Galbūt, – ilgokai pagalvojęs atsiliepė Chalilis.

– O ko dar?

– Nežinau, – atsakė Chalilis. – Bet geriausia tą vietą apeiti iš tolo. Beje, kituose ratuose dar blogiau. Tad verčiau laikytis atstu nuo tos vietos. O dabar miegok, nes knapsėsi, kai reikės dirbti.

Chalilis pratino jį prie darbo parduotuvėje. Mokė, kaip reikia saugiai kilnoti maišus, kad nesusižeistum, kaip berti grūdus į bidonus, kad neprapiltum pro šalį, kaip greitai skaičiuoti pinigus, duoti gražos, kaip skirti vertingesnes monetas nuo mažiau vertingų, kaip jos vadinasi. Jusufas išmoko imti pinigus iš pirkėjų, kaip laikyti banknotą, kad neiškristų iš rankų. Chalilis laikydavo jo ranką, kad nedrebėtų kaušu pilstant kokosų palmių aliejų, rodydavo, kaip viela pjaustyti luisteliais muilo gabalą. Šypsodavosi, kai Jusufui sekdavosi, o kai jis apsirikdavo, skeldavo antausį, net pirkėjams matant.

Nors ir ką darydamas, Chalilis sukeldavo pirkėjų juoką, bet iš pažiūros nieko neimdavo į galvą. Visi be perstojo šaipydavosi iš jo tarties, mėgdžiodavo jį kvatodami. Chalilis atšaudavo, kad jaunėlis broliukas išmokysias jį geriau kalbėti, o kai jis labai gerai kalbėsias, pasirinksiąs sau į žmonas putlią msuahilę⁽¹³⁾ ir gyvensias, kaip Alachas liepia. Seniams terasoje patikdavo plepėti apie putlias merginas, ir Chalilis stengdavosi jiems įtikti. Pirkėjai liepdavo jam kartoti nelengvai tariamus žodžius ir posakius, ir Chalilis mielai kartodavo iš džiaugsmo žėrinčiomis akimis juokdamasis drauge su visais.

Pirkėjai būdavo vietiniai arba kaimiečiai, grįžtantys į namus. Jie skųsdavosi skurdu, brangymečiu, bet, kaip visų įprasta, nė žodžiu neužsimindavo apie tai, kad jie patys melagiai ir žiaurūs žmonės. Pirkėjai prieidavo prie senių, susėdusių ant suolo, paplepėti arba šaukdavo kavos pardavėją, kad atneštų puodelį kavos. Pirkėjoms